

LEON T. BOGA DESPRE „UNIREA FĂRĂ CONDIȚII A BASARABIEI” – CONTEXT ISTORIC ȘI PERSONALITĂȚI FĂURITOARE

Stoica LASCU

Istoric (Licențiat: 1974, Facultatea de Istorie; Teză de Doctorat: 2000, ambele la Universitatea din București), muzeograf (1975–2003: Muzeul de Istorie Națională și Arheologie din Constanța), profesor universitar (Universitatea „Ovidius” din Constanța: 1992–2017), membru corespondent al Academiei Oamenilor de Știință din România.

Domenii de interes: Istoria Modernă și Contemporană (cu precădere a Dobrogei și a românilor balcanici; istoria presei).

Publicistică cu caracter istoric și social-cultural (inclusiv interviuri/convorbiri). Autor, coautor și editor de volume (inclusiv în limbi străine); studii și articole (inclusiv recenzii/prezentări de cărți și reviste) de istorie.

Leon T. Boga despre „Unirea fără condiții a Basarabiei” – context istoric și personalități făuritoare

Rezumat: Materialul cuprinde câteva articole inserate în presa din București („Universul”, „Curentul”), în perioada interbelică de către profesorul, arhivistul, publicistul și militantul național-cultural românul macedonean Leon T. Boga (1886–1974), stabilit la Chișinău după Primul Război Mondial. Articolele se referă la semnificația istorică a Unirii Basarabiei cu România – împrejurări istorice, etape, personalități, învățăminte pentru contemporani și urmași. În 1927, exprimă convingerea că „Reprezentând biruința unui adevăr istoric, unirea, a cărei a noua aniversare o sărbătorim astăzi, este vecinică, neschimbată ca și adevărul ce-l înfățișează”; iar în 1938, relevând hotărârea Sfatului Țării din 27 martie 1918, de unire „pentru totdeauna”, patriotul român subliniază: „Pentru totdeauna! Ce adâncă semnificație au aceste sfinte cuvinte cu care acum douăzeci ani în urmă, s-a reîntors la trupul pământului românesc Moldova dela Răsărit. Și câtă datorie avem cu toții să le înțelegem tâlcul, astăzi, mâine... Totdeauna!”

Cuvinte cheie: Unirea Basarabiei cu România, Sfatul Țării, Chișinău, „Cuvânt Moldovenesc”, Ferdinand I, România Mare.

Leon T. Boga about on the “Unconditional Union of Bessarabia” – Historical Context and Creative Personalities

Abstract: The material includes several articles inserted in the press from Bucharest (“Universul”, “Curentul”), in the interwar period by the Romanian-Macedonian teacher, archivist, publicist, and national-cultural militant Leon T. Boga (1886–1974), settled in Chișinău after First World War. The articles refer to the historical significance of the Union of Bessarabia with Romania– historical circumstances, stages, personalities, lessons for contemporaries and descendants. In 1927, he expressed his conviction that “Representing the victory of a historical truth, the union, whose the ninth anniversary we celebrate today, is eternal, unchanged like the truth that represents it”; and in 1938, revealing the decision of the Council of the Country of March 27, 1918, of union “forever”, the Romanian patriot emphasizes: “Forever! What a deep meaning these holy words have with which twenty years ago, Moldova from the East returned to the body of the Romanian land. And what a duty we all must understand their interpretation, today, tomorrow... Always!”

Keywords: Union of Bessarabia with Romania, Council of the Country, Chișinău, the “Cuvânt Moldovenesc” newspaper, Ferdinand I, Greater Romania.

Despre profesorul, arhivistul („Director regional al Arhivelor Statului-Chișinău”), creatorul literar (în graiul matern aromân [1, p. 6]) și publicistul, militantul național-cultural Leon T. Boga (1886–1974) – personalitate de prim rang a Chișinăului interbelic (vlah născut în Macedonia Otomană – la Köprülü/Veles), începe să se scrie mai substanțial în ultimii ani – cărți documentare [2, *passim*] sau articole de sine stătătoare [3, p. 299-338]: „În istoria Basarabiei interbelice numele macedoneanului (*recte*: a românului macedonean – n.n.) Leon T. Boga este remarcat absolut de toți, de prieteni și de dușmani. Rar cine se poate lăuda cu o contribuție culturală similară” [4, p. 66].

O primă prezentare sintetică însă, postbelică, se regăsește într-o foarte valoroasă sinteză de poezie aromână apărută la București în 1985: „Nida Boga s-a născut la 12 ianuarie 1886, la Veles (în Iugoslavia de azi, Tito-Veles), de pe apa Vardarului, la aproximativ 50 de km sud-est de Skopje. Învață în orașelul natal, mai întâi în grecește, apoi în limba română. Își face studiile medii la liceul românesc din Bitolia (Bitola), unde și colaborează de timpuriu la revista lunară a școlii, „Lumina”. Studiază apoi geografia și istoria la [Universitatea din] București, după care e numit profesor, funcționând în mai multe localități din țară. Participă, între timp, ca voluntar la războiul [balcanic] din 1913, în armata română, ca și cel din 1916–1918. Luptă la Nămolosa și la Mărășești, alături de alți voluntari aromâni din Macedonia, veniți să se bată pentru întregirea țării, asemenea ardelenilor de peste munți” [5, p. 246].

Apoi, de pe la jumătatea lunii ianuarie 1918, se va stabili la Chișinău – „Ca ostaș a venit în Basarabia pe la mijlocul lui Ianuarie 1918, unde a rămas până în prezent” [6, p. 15] –, de care nu se va mai despărți decât în tragicele împrejurări ale dislocării, la începutul anilor '40, a Basarabiei din trupul României Întregite.

În „capitala” Basarabiei, Leon T. Boga se va dovedi a fi un foarte laborios ferment al spiritualității românești din această parte a Țării, apreciat ca atare de către contemporani [7, p. 12] – profesor (inclusiv director, câțiva ani – 1934–1938 [8, p. 412] –, al Liceului „Alexandru Donici” [9,

p. 12]), animator și funcționar cultural (inclusiv „inspector al Serviciului Social din Ținutul Nistru”), întemeietor sau conducător de publicații [10, p. 1], cronicar/corespondent al unor ziare bucureștene („Curentul”, „România”, „Universul”) dintre Prut și Nistru (a fost și președinte al Asociației Presei Române din Basarabia), chiar și vicepreședinte al Comisiei Interimare la Chișinău (prin 1931–1932).

Pentru intelectualul-patriot român – vâltar al sudului românității, pe care soarta l-a dus a fi un veritabil ferment național-cultural în nordul neamului nostru („Moldova aceasta de Răsărit”) –, caracterul istoric românesc al spațiului dintre Prut și Nistru este de netăgăduit, atestat de numeroase testimonii. „Populara și legendara amintire, prin Valurile lui Traian, a stăpânirii romane și pe aceste meleaguri, este atestată de nenumăratele vestigii ce răsar acum din pământ, de la Hotin la Cetatea Albă, pietre funerare de ale legionarilor și dregătorilor romani, monede împărățești romane ce circulau în abundență sunt scoase des de plugul săteanului nostru, și prea rar de târnăcopul cercetătorului cărturar, dator să ne înfățișeze amănunțit și sigur viața romană și a acestei părți de răsărit a pământului românesc”; iar *Pilda secolului de robie rusească* relevă că „Dacă supraviețuirea elementului românesc creștin în mijlocul lumii mahomedane în Bugeac și raiale pare firească, salvarea lui de ortodoxia rusă ispititoare și dizolvantă, este mărturia cea mai strălucită a tăriei și rezistenței lui ca popor băstinaș pe acest pământ străvechiu românesc” [11, p. 6].

Între temele abordate în diversele articole publicate (ca și în cadrul a numeroase expuneri și conferințe) – ce pot face, la rigoare, substanța unui volum de sine stătător –, cu caracter istoric, social, cultural, economic, se prenumără și prezentarea, în perioada interbelică, a semnificației Unirii Basarabiei (27 martie/9 aprilie 1918). În cuprinsul lor, în cuvinte pline de patos și înflăcărare, sunt evidențiate premisele istorice, persistența caracterului românesc al Basarabiei în deceniile perioadei țariste, împrejurările anilor 1917–1918, rolul personalităților și al Sfatului Țării.

Unirea Basarabiei

– *Conștiința politică românească a Basarabiei înaintea unirii, confirmată de mărturii oficiale rusești. – Unirea de la 1918 este rezultatul acestei conștiinți politice românești a Basarabiei.*

Cea de a noua aniversare a unirii Basarabiei se încheie cu biruința definitivă a adevărului istoric, pecetluită și de frățescul gest al Italiei. Însă consacrarea internațională a actului unirii, prin recenta ratificare a lui și din partea Italiei, a provocat simultan două proteste, unul din partea sovietelor, celălalt din partea emigranților monarhiști ruși. Dușmani de moarte, sovietii și monarhiștii de data aceasta și-au dat mâna.

Oricât de platonice și lipsite de valoare juridică internațională sunt aceste proteste, ele au avut darul să reamintească opiniei publice românești că, la hotarul de răsărit, ne pânđește dușmănia. Nu dușmănia maselor populare rusești, ce ar izvorî din interesele vitale ale acestui popor, ci dușmănia impilatorilor poporului rus înșiși, ascunși astăzi în zdreanța muncitorimii comuniste, ieri sau mâine – în mundirul strălucitor al cinovnicilor monarhiști.

De a fi unii sau alții, pe malul drept al Nistrului vor găsi aceeași conștiință românească, pe care Basarabia în decursul veacului de robie a păstrat-o nestinsă.

În numele acestei conștiinței naționale, țărănimea românească dintre Prut și Nistru cerea la 1816 „să nu lase în obiceiurile noastre cele moldovenești, care am apucat dela bătrânii noștri... și să petrecem totdeauna sub dregătorii moldoveni pământeni de ai noștri, precum suntem deprinși și ne înțelegem în vorbă. Că noi alte rândueli nu pricepem și numai cât ni se adaug necazurile și greutățile noastre”.

Această conștiință românească nu numai că n-a putut fi înăbușită, dar în clipele mărețe ale românismului întreg, s-a manifestat hotărât pentru înfăptuirea visului de veacuri al neamului nostru. Basarabia o clipă nu a renunțat la unirea ei de trupul pământului românesc liber [12, p. 1]. Însăși actele oficiale rusești mărturisesc că: conștiința politică românească a Basarabiei era vie, chiar după jumătate de veac de la silnica anexare.

Adresarea guvernatorului general al Novo Rosiei, către guvernatorul Basarabiei:

„Am primit informațiuni din Moldova că, între Cahul și Chișinău revoluționarii ar fi înființat o poștă pentru expediția corespondenței lor și pentru trecerea oamenilor fără pașapoarte, de la care ei încasează câte 3 ruble, că o asemenea poștă ar mai exista între Ismail și Cetatea Albă, că moldovenii din Chișinău (tineri din familii nobile) ar avea legături cu Iașii și Bucureștii în vederea UNIRII BASARABIEI LA PRINCIPATE, prin mijlocirea moldovenilor ce vin din Principate la Chișinău, pentru scrisori.

Cred necesar a atrage atenția excelenței voastre asupra acestor informațiuni”.

Generalul guvernator care semnează, Cotzebu, urmărea cu atenție de la Odesa mișcarea această de unire a românilor din Basarabia cu frații lor liberi și cu toate măsurile strașnice luate pentru zădărnicierea ei, biruința a trebuit doar să întârzie câteva decenii, dar nu să fie împiedicată. După trecerea încă a unei jumătăți de veac, actele oficiale rusești vorbesc de aceeași conștiință românească din Basarabia.

Într-o circulară secretă, de la 6 Maiu 1908, guvernatorul Basarabiei recomandă organelor sale subalterne să urmărească pe un inginer hotarnic, care propagă ideia filo-română printre țărani. La 1914, când izbucnește războiul mondial, oficialitatea rusă din Basarabia aștepta dintr’o zi în alta intrarea armatei române în Basarabia. Un raport secret către guvernatorul Basarabiei, de la 14 mai 1915, stăruie că „la Iași se formează lista prefectilor români cari vor administra Basarabia în cazul ocupării ei”. Într-un alt act oficial rusec, de la 15 iunie 1915, se povestește o discuție surprinsă pe malul Prutului între un român basarabean și un frate de pe celălalt mal, care îl vestea că „peste 5-6 zile venim la voi”.

Așadar, în tot decursul veacului de uzurpatoare stăpânire rusească, în Basarabia nu s-a manifestat altă conștiință politică, decât cea românească.

Ca rezultat firesc al acestei lupte de un veac, a fost biruința conștiinței politice românești,

manifestată în acea măreață zi de 9 aprilie 1918, care ne-a adus unirea Basarabiei, prin votul hotărât al Sfatului Țării.

Reprezentând biruința unui adevăr istoric, unirea, a cărei a noua aniversare o sărbătorim astăzi, este veșnică, neschimbată ca și adevărul ce-l înfățișează [13, p. 1].

Jubileul Unirii Basarabiei

Hotărârea guvernului de a împrumuta pe foștii deputați ai Sfatului Țării [14, p. 1; 6], credem că va risipi echivocul regretabil ce se crease în jurul jubileului de zece ani de la unirea Basarabiei, iar sărbătoarea aceasta va căpăta caracterul ei adevărat, acela de sărbătoare a neamului românesc. Marile acte politice nu aparțin numai persoanelor care le-au înfăptuit, ele fiind rezultatul unor străduințe îndelungate continue, ale unui șir de generații ce se confundă cu însăși națiunea.

Unirea Basarabiei a fost visată, pregătită de generațiile care au trimis solii lor în pământul liber al Principatelor și apoi al României: Russo, Donici, Hajdeu, apoi întreaga pleiadă a expatriaților tineri studenți, ce și-au încălzit sufletele și luminat mintea în universitățile de la Iași și București.

Deputații Sfatului Țării cari au votat unirea, sunt fericiții eroi ce au înfipt steagul biruitor pe redutele asaltate un veac întreg de conștiință românească a poporului nostru dintre Prut și Nistru.

De aceea, alături de sărbătorirea eroilor ce au înfăptuit mărețul act al unirii se cuvine să se proslăvească neamul românesc dintre Prut și Nistru, care în secolul de împilare străină a știut să păstreze neschimbată comoara de simțăminte frățești, comoara graiului și a datinilor noastre strămoșești.

Și în această sărbătoare românească să mai amintim epopeea călăreților codreni lăpușneni, orheeni și soroceni din veacurile cumplitelor lupte, ca să răsară în mintea tuturor, luminoasă, menirea de străjer a acestei ramuri a neamului nostru, la capătul de răsărit al pământului românesc.

Jubileul acesta nu va fi sărbătorirea a zece ani de unire, ci de unire veșnică a neamului românesc [15, p. 8].

Pentru făuritorii unirii sufletești

În clipele acestea de bucurie obștească, de preamărire a celor ce prin votul lor au unit de-a pururea pământul dintre Prut și Nistru la restul pământului ce alcătuiește România Mare de astăzi, se cuvine să pomenim și pe aceia, care, încă din primele momente ale revoluției rusești, au fost propovăduitorii cuvântului românesc în Basarabia.

Este falanga intelectualilor români din toate colțurile românești, care s-au revărsat în toată Basarabia ca să trezească iubirea frățească în masele populare, să reînvie în sufletele obidite un secol și mai bine ale moldovenilor, mândria de neam, să sădească într-înșii încredere în puterile lor proprii, să șteargă amintirea unei silnice legături cu cotropitorii de ieri.

La Odesa, un cărturar de vază, bucovinean, încă de la 15 noiembrie 1917, inaugurează la universitatea de acolo un curs de istorie națională, pentru studenții basarabeni, acei studenți, care, în clipele de grea cumpănă ale Basarabiei, a fost exponentul cel mai sincer al unirii: „Din partea noastră noi din toată inima curată a tineretului mulțumim Cerului, că a trimis pe mama noastră adevărată, mult așteptată și mult dorită de noi. Noi vom da tot sprijinul mamei de a curăți țara noastră, partea Moldovei celei vechi, de toți dușmanii marelui ideal al nostru. Trăiască libertatea și unirea tuturor Românilor” (Manifestul studenților moldoveni de la 16 ianuarie 1918).

La Kyiv, sutele de ofițeri ardeleni și bucovineni influențează tineretul universitar basarabean de acolo, care printre cei dintâi au cerut unirea.

La Chișinău, zeci de profesori, învățători, preoți din vechiul regat, Ardeal, Bucovina și îndepărtata Macedonie țin cursuri de limbă și istorie națională pe la școli, cazărmi, instituții.

La Iași, factorii cei mai de frunte ai culturii noastre stau în contact neîntrerupt cu ostășimea

moldovenească, îndrumând-o pe calea firească a năzuințelor poporului românesc din Basarabia.

A fost o mobilizare a sufletelor celor mai entuziaste, a fost un apostolat fanatic, care a schimbat multe minți rătăcite, a luminat multe gânduri străine.

Apoi presa românească de la Odesa, de la Kyiv și Chișinău, întemeiată de intelectualii români veniți din toate ținuturile românești, câtă energie națională n-a trezit în cei ce au fost chemați, la 9 aprilie 1918, să hotărască pe vecie soarta românismului de la Nistru.

Dar după unire, un select corp judecătoresc venit din vechiul regat a întărit în populația băștinașă credința în dreptate, în dreptatea românească pe care cu însetare au dorit-o un secol întreg.

Și astfel, zi cu zi, an cu an, sufletul acestui crâmpei de neam al nostru este încălzit de iubirea frățească, pentru ca unirea pământului să însemne și unirea sufletului românesc.

Mulțimea anonimă de cărturari, cam acum zece ani a simțit fiorii unirii sufletești cu Basarabia, au pregătit și au făurit unirea sufletelor românești.

Măcar să le pomenim marea faptă în aceste clipe de bucurie românească [16, p. 4].

26 ianuarie 1918. Intrarea armatei române în Chișinău

După sângeroasa întâmplare de la 19 ianuarie – uciderea ostașilor ardeleni la gara Chișinău –, bolșevicii erau stăpânii de fapt ai orașului. Fruntașii naționaliști din Sfatul Țării – d-nii Ioan Pelivan, Anton Crihan și alții – au trebuit să părăsească orașul și să se îndrepte spre Iași, orașul de nădejde și de scăpare a Basarabiei de teroarea bolșevică.

În Chișinău mai rămăseseră cei ce au știut „cu diplomație” să nu rupă legăturile cu cercurile bolșevice: d. Ion Inculeț, președintele Sfatului Țării; d. Pantelimon Erhan, președintele consiliului de directori generali și al comitetului executiv gubernial al consiliului deputaților țărani și alții. În această calitate anume, d. Erhan căuta să atenueze acțiunea celor de la cartierul bolșevic – frontodel – acțiune socotită

ca „iresponsabilă” și una din cauzele anarhiei instăpânită în Basarabia întregă.

În acest scop se întrunește comitetul executiv gubernial al Consiliului deputaților țărani în ședință extraordinară de la 23 ianuarie, la care iau parte d-nii Ion Inculeț, P. Erhan, Rodnicenco, Veorăscu, Glugan, Cocâilă, Panțâr, Nedeac, Rornea, Iordăchescu, Bodiștean, Caraiman, Dumitrașco, Moldovan și Ciurmacenco.

La această ședință se ia hotărârea de a se înarma țărănimea, în care scop se vor cere 10.000 de puști, 500.000 de cartușe, automobile, cai etc., pe care le va distribui o comisie specială.

După propunerea d-lui P. Erhan, care expune situația grea creată prin stabilirea cartierului bolșevic în Chișinău, prin terorizarea populației, arestarea reprezentanților statelor aliate, fără ca front-otdelul să se consulte cu nimeni, se hotărăște: 1) activitatea cartierului bolșevic să fie cunoscută de toate organizațiile revoluționare aflătoare în Chișinău și să se desfășoare sub controlul reprezentanților acestor organizații; 2) să se aducă la cunoștința cartierului bolșevic că comitetul executiv gubernial al consiliului deputaților țărani recunoaște ca unic organ al autorității superioare în provincie Sfatul Țării, de aceea front-otdelul să nu calce prerogativele corpului legiuitor și al puterii executive din Republica Moldovenească, în acest scop front-otdelul trebuie să-și îndrepteze greșelile făcute – în această problemă – până acum; 3) Comitetul executiv gubernial protestează în contra acțiunii front-otdelului, în urma căreia tânăra republică s-a prefăcut în arenă de sângeroase evenimente, presărate cu jertfe nevinovate ale locuitorilor, și va atrage un război cu Ucraina; 4) Comitetul socotește de a sa sfântă datorie și obligație să dea tot concursul front-otdelului în scopul unei regulate demobilizări pe teritoriul republicii a armatelor sovietice; 5) dacă hotărârile comitetului nu vor fi acceptate de front-otdelul și armatele sovietice, atunci comitetul socotește necesar să propue acestora din urmă să părăsească teritoriul Republicii moldovenești, în termenul cel mai scurt; 6) să se comunice guvernului român în

numele Consiliului directorilor generali ai Sfatului Țării și organizațiilor revoluționare cerea categorică de a se retrage neîntârziat de pe teritoriul Basarabiei toate trupele române, și de a opri mai departe a lor trimitere; 7) se cere neîntârziata și deplina reorganizație a consiliului directorilor general.

Pentru lămurirea atitudinii politice a fruntașilor basarabeni, înaintea intrării armatei române în Chișinău, am ținut să reproduc întocmai conținutul procesului verbal de mai sus, care vede pentru prima dată lumina tiparului (subl. n.) [17, p. 60] acum cu ocazia sărbătoririi – după 20 de ani – a intrării armatei române în Chișinău.

Cu toată hotărârea comitetului executiv gubernial al consiliului deputaților țărani, ca guvernul român să nu mai trimită oști în Basarabia, naționaliștii moldoveni au reușit să obțină acest ajutor frățesc pentru întreaga Basarabie, deci și pentru Chișinău. Astfel, după peripețiile „diplomatice” de la Călărași, unde o delegație a Sfatului Țării s-a prezentat comandamentului diviziei XI, general Ernest Broșteanu, care a cerut explicațiuni privitoare la „cauza venirii trupelor în Basarabia, scopul ce urmăresc și dacă este inevitabilă intrarea în Chișinău”, și după popasul de la Strășeni, trupele române își fac intrarea în Chișinău.

Intrarea

Iată cum descrie ziarul „Ardealul” care apărea pe atunci la Chișinău, intrarea armatei române în Chișinău.

„Inserase. Publicul se impacienta, mai ales că așteptase toată ziua și acum pe seară se vorbea că intrarea va fi amânată pe Duminecă.

Era ora 7 seara. Deodată văzduhul se cutremură de câteva bubuituri puternice. Era artileria românească, erau tunurile de la Oituz, cari vestiau Chișinăului intrarea oștirii românești. Un fier a străbătut mulțimea, o fierbere ciudată alerga pe uliți...

Goarnele

Cum stăm înfrigurat, căutând să deslușesc prin întuneric adevărul cel mare, iată că în depărtare răsună goarna românească. Lacrimile mi-au năvălit în ochi, inima îmi zvâcnea aprinsă.

Dumnezeule, de când nu i-am mai auzit sunetul ei înălțător și eroic, îmi răsăriau fugare icoanele luptelor cu vitejii pe cari îi sălta spre dușman glasul de aramă al goarnei războinice. Acum, strigarea ei pătrundea prin toate ungherele Chișinăului, vestind fraților înstrăinați învierea gloriei strămoșești.

În fața tipografiei românești

Aci se grămădise cea mai mare mulțime de privitori.

Redacția și administrația gazetei „Ardealul” ieșise pe trotuar cu un steag Național, în jurul căruia s-a strâns tot personalul tipografiei, împreună cu pribegii din toate țările locuite de români.

Ședința Sfatului Țării

După intrarea trupelor Sfatul Țării s-a adunat în ședință, spre a primi oficial pe generalul Broșteanu.

În această ședință obștească a Sfatului Țării a vorbit mai întâi președintele Inculeț, care a dat unele lămuriri asupra crizei directoriale și celor întâmplate până la venirea trupelor române.

La încheiere, d. Ion Inculeț a strigat: Salut venirea acestor oști pe pământul Republicii Moldovenești. Numai prin ivirea lor ele au înlăturat bandele de bolșevici, care amenințau, nu numai libertatea, ci și viața tuturor. Sunt încredințat că ostașul român intrând în țara noastră nu are nici un gând ascuns. Intrarea lui în țară ne-a scăpat de domnia jafului și distrugerii, a focului, a samorodului și a groazei pe care o duc cu sine bandele bolșevice.

Apoi a vorbit d. Erhan, președintele consiliului directorilor generali, care de asemenea a lămurit lucrurile petrecute până la intrarea armatei române. D. Erhan și-a mântuit cuvântarea prin cuvinte de laudă pentru oastea română.

D. general Broșteanu, fiind ocupat cu încartiruirea armatei, n-a putut participa la ședința Sfatului Țării dela 26 Ianuarie, primirea lui oficială de Sfatul Țării s-a făcut la 28 Ianuarie.

Și astfel ziua de 26 Ianuarie 1918 rămâne ziua istorică a poporului român, căci pentru prima dată, după 116 ani, ostașul român a intrat biruitor în acest oraș, care după câteva luni, urma să serbeze Unirea Basarabiei la trupul Patriei-mame, România” [18, p. 6].

Unirea Basarabiei

9 Aprilie 1918 – 9 Aprilie 1938

Abia acum, după împlinirea a două decenii, în vălmășagul prefacerilor politice, sociale și economice, atât la Răsărit cât și la Apus, actul unirii Basarabiei ne apare mai măreț sub raportul național, hotărâtor pentru unitatea poporului și statului român, sub raportul politic. Să fi zăbovit cu câteva luni gestul Sfatului Țării, să se fi întârziat încă cu puțin curățirea Basarabiei de soldătimea rusă bolșevizată, Moldova dintre Prut și Nistru nu s-ar fi putut simți trup din trupul Statului național al României întregite.

Pilda Ucrainei ne-o dovedește astăzi cu prisosință: înglobată în hotarele Rusiei comuniste, ea zadarnic caută să-și dea formele unui stat național, așa cum generații întregi a luptat și visat să fie, până la războiul cel mare.

Iată pentru ce, la pomenirea hotărârii de unire a Basarabiei, este bine să nu uităm momentele tragice în care s-a produs acest eveniment istoric. De altfel, Moldova dintre Prut și Nistru n-a încetat niciodată, în decursul veacului de robie rusească, să se simtă samavolnic smulșă din trupul pământului românesc. Populația românească de aci a năzuit mereu să-și mențină caracterul ei etnic, prin păstrarea limbii, a obiceiurilor, a structurii sale sociale. Când începe organizarea Basarabiei, îndată după răpire, boierii moldoveni cer de la împărat: „ca mitropolitul arhipăstorul nostru, precum au fost pe la începutul Moldaviei, să fie și acum, după cum cap al legii, asămine și întâiul zeșăzot și lucrător al divanului, pentru că această este fire și lege a Moldaviei”.

Dârzenia boierimei moldovenești se menține și pe viitor. Spătarul Vasile Roseti nu se sfiește să declare în scris autorității ruse, la 1818, „citind jurnalul ce era închiat în limba rusească, care foarte puțin o înțeleg, și pentru care de îndestuli prin puterea Așezământului Basarabiei, am cerut sovetului ca să conteniască o așa lucrare în singură limba rusească, dar nu am avut ascultare”.

Dacă stăruința aceasta a Românilor din Basarabia de a-și salva comoara cea mai de preț a unui popor – limba – a putut fi înfrântă în ceea ce privește instituțiile statului, în familie s-au

menținut chiar la cărturarii ce-și desăvârșiseră studiile în școlile înalte rusești de la Petrograd și Moscova.

Și în latura politică sunt semne evidente, că Români din Basarabia au năzuit spre patria lor. Îndată după unirea celor două Principate de la 1859, în Basarabia se pornește un curent unionist. Așa, un act oficial rusec, de la 1865 ne vorbește de „un partid al boierilor moldoveni, cari visează să restabilească nația moldovenească în Basarabia, în vederea apropierii împrejurărilor, care ar da nației dreptul de a cere unirea cu Moldova”.

Cu trei ani mai târziu, la 1864, un act rusec oficial mărturisește: „moldovenii de la Chișinău au legături cu Iașii și Bucureștii pentru unirea Basarabiei cu principatele”.

Iată clar, în ce spirit național au continuat să trăiască Români din Basarabia, în cursul celor 106 ani de stăpânire rusească.

Sub despotica și tiranica administrație rusă, care a urmat după anul 1906, sentimentele de frăție, conștiința adânc românească a populației din Basarabia erau numai ascunse, dar ele așteptau doar împrejurări prielnice pentru a izbucni cu putere.

Revoluția rusă de la 1917 a adus aceste împrejurări favorabile. Cu tot caracterul social pe care a vrut să-l ia această revoluție de la 1917 și în Basarabia, cei ce vegheau la soarta poporului român de aici, i-au dat mersul firesc, imprimându-i încă de la început un caracter național.

Marele mecena al românismului din Ardeal, Vasile Stroescu, intelectualii locali în frunte cu Paul Gore, dar mai ales animatorul tinerimii și îndrumătorul ei național Ioan Pelivan, au știut cu dibăcie să grupeze forțele naționaliste, în așa fel și măsură, încât Basarabia să capete forma administrativă și politică de sine stătătoare, rupând orice legături cu Rusia, și să-și organizeze o viață de stat, încadrată de instituțiile ce i le oferea revoluția.

Anume această prevedere a fruntașilor români din Basarabia, de a proclama „independentă” republica adusă de revoluție, este gestul cel mai matur, hotărâtor pentru evenimentele ce trebuia să urmeze după câteva luni.

Apoi, crearea organului legislativ Sfatul Țării, proclamarea drepturilor românilor ca ale majorității ce se recunoștea singură stăpână a republicii, au netezit drumul spre ideea unirii. Numai ca o republică independentă, Basarabia a putut cere sprijinul frătesc al armatei române, chemată să salveze republica de oastea rusească bolșevizată, care cotropise întreaga Basarabie.

Odată făcut acest pas, gândul frătesc încolți puternic, nu numai la cărturarii din Sfatul Țării, ci în toată populația Basarabiei.

A fost destul să se simtă frați cu cei ce veniseră să-i salveze de prăpădul oștirii bolșevizate, pentru ca apoi să răsară și mai puternică dorința de a nu se mai despărți pe vecie de ei. Nu era numai recunoștința față de frații ostași români, ce salvaseră viața și avutul fraților români din Basarabia, acum era glasul istoriei, care își cerea dreptul ei, după nedreptatea istorică de la 1812.

Și porunca aceasta a istoriei, generația de la 1918 a înțeles-o, și înțelegând-o a împlinit-o cu toată hotărârea.

Semnalul unirii l-a dat județul Bălți, apoi Soroca, cu două săptămâni înaintea Sfatului Țării, „proclamând astăzi în mod solemn și în fața lui Dumnezeu și a întregii omeniri, că declarăm unirea Basarabiei cu Regatul României, sub al cărui regim constituțional și sub ocrotirea legilor căruia, de monarhie democratică, vedem siguranța existenței noastre naționale și propășirea economică și culturală”.

Glasul acesta poruncitor al județelor românești a fost cu bucurie ascultat de grupul moldovenesc din Sfatul Țării, care netezea drumul spre o unire proclamată de corpul legiuitor al republicii independente.

Și astfel, la 9 aprilie, după zadarnice sforțări ale celor rătăciți, Sfatul Țării a primit moțiunea blocului moldovenesc prin care se proclamă unirea Basarabiei: „În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară: Republica democratică moldovenească (Basarabia) în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechei Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele

singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte ȘI PENTRU TOTDEAUNA SE UNEȘTE CU MAMA SA ROMÂNIA”.

„Pentru totdeauna!” Ce adâncă semnificație au aceste sfinte cuvinte cu care acum douăzeci de ani în urmă, s-a reîntors la trupul pământului românesc Moldova de la Răsărit.

Și câtă datorie avem cu toții să le înțelegem tâlcul, astăzi, mâine... TOTDEAUNA! [19, p. 1].

Douăzeci de ani de la unirea fără condiții a Basarabiei

27 noiembrie 1918 – 27 noiembrie 1938

Cât de românească se păstrase Basarabia, în tot veacul de robie moscovită, s-a văzut îndată că Românilor din aceste meleaguri le-a fost cu puțință să-și manifesteze nestingheriți de nimeni gândurile de frățire cu restul poporului românesc.

Revoluția rusească de la 1917 a fost și descătușarea popoarelor ce alcătuiau peștițul imperiu rus, care se prăbușea nu numai sub loviturile revoluționarilor ruși, dar și sub acelea ale impiaților de ieri, cari aveau de realizat alte idealuri decât cele urmărite de pătura intelectuală rusă.

Și astfel, încă din martie 1917, intelectuali români din Basarabia rămași nemobilizați, și-au strâns rândurile în jurul popularului ziar românesc „Cuvântul Moldovenesc”, care, de la 1914 devenise tribuna tuturor acelor ce erau stăpâniți de gândul frăției românești.

Spre norocul tuturor, la Chișinău ca și la Odesa, marele român și mecena Vasile Stroescu este îndrumătorul și susținătorul mișcării naționale. Dar dacă cei rămași acasă puteau slobod să se întrunească, să constituiască „partidul național moldovenesc”, majoritatea intelectualilor români basarabeni erau risipiți sau pe fronturile de luptă, sau în largul Rusiei, unde îi împrăștiase vitrega stăpânire rusească. Pe toți aceștia îi informa, îi lega de centru ziarul „Cuvântul Moldovenesc” [20, p. 8], devenit organ al partidului național moldovenesc.

Câtă vreme mișcarea națională s-a mărginit la programe, la deziderate platonice, cercurile revoluționare ruse lucrau nestingherite, chiar în Basarabia, pentru adâncirea revoluției.

Dar de la o vreme, Românii simțiră nevoia

unui sprijin mai efectiv, în care să se spere la nevoie o luptă cu armele în mână. Acest sprijin, cercurile românești din Basarabia îl căpătară de la ostașii români din armatele ruse de pe fronturi și diferite garnizoane mai apropiate: Odesa, Kyiv, Sevastopol.

Organizarea militară a românilor din Basarabia

După sistemul revoluționar, ostașii români se organiză pretutindeni în Comitete separate, accentuând prin aceasta ființa lor etnică.

Când aceste Comitete își desăvârșiră organizarea, se convocă un congres al ostașilor moldoveni, în luna octombrie 1917, la Chișinău.

Dezbaterile acestui congres durară trei zile, căci la acest congres de fapt s-au pus bazele statutului național românesc dintre Prut și Nistru. Dintre toate „rezoluțiile” acestui congres, acea privitoare la întemeierea Sfatului Țării a fost hotărâtoare pentru viața națională a întregului popor românesc din Basarabia.

Sfatul Țării

A fost parlamentul noului sfat întemeiat după moda revoluționară a vremii. Alcătuit din membrii diferitelor organizații, a minorităților, el însă reprezenta voința ostașilor români cari i-au dat ființă. De aceea majoritatea membrilor Sfatului Țării o alcătuiau ostașii revoluționari ca și intelectualii români, care deveniseră conducătorii mișcării naționale.

Ca organ legiuitor, Sfatul Țării a căutat să dea statului nou înființat o înfățișare nu numai revoluționară, ci și adânc națională prin școală, biserică, justiție, așezăminte publice românești. Activitatea legiuitoare a Sfatului Țării era unori și stânenită de elementele străine, care căutau să zădărnicească orice încheiere pe temeiuri naționale a Republicii noi născute.

Se cristalizase însă în Sfatul Țării acel „BLOC MOLDOVENESC” care era de veghe la datorie.

Pentru ca rândurile să-i fie mereu compacte, interzisese membrilor săi să plece în concediu.

Moș Ion Codreanu cere concediu

Între fruntașii blocului moldovenesc era și înțeleptul sătean din Ștefănești, Soroca, căruia toată lumea îi zicea „Moș Ion”, sufletul blocu-

lui. Și iată că „Moș Ion” are nevoie să se repeedă până acasă. Sugestivă este cererea lui de concediu de la 12 martie adresată președintelui, scrisă românește, deși limba oficială a Sfatului Țării era încă cea rusească.

Din sânul blocului moldovenesc răsăriră cei mai vajnici susținători ai ideii naționale, ca acel Vasile Țanțu, organizatorul și întemeitorul Sfatului Țării, devenit președinte al blocului moldovenesc [21, p. 3]. Sau El. Sinicliu, care printr-o cerere adresată „prezidentului”, tot în românește, își motivează absența de la ședințele din 8, 9 și 10 ianuarie 1918, căci a fost nevoit să lucreze prin ostași în contra bolșevicilor și mai mult la bateria I-a. La 13 ianuarie tot cu această baterie, a întâmpinat armata română cu ocazia intrării ei triumfale în Chișinău.

Însă ceea ce trebuie relevat este mai ales faptul că tot de la acest „bloc moldovenesc” a pornit ideea apropierei de guvernul român de la Iași, trimițând o delegație din sânul lui, spre a informa de situația Basarabia.

Când „blocul moldovenesc” avea în sânul său pe încercatul luptător Ion Pelivan, desigur orientarea blocului trebuia să fie către Iași, către Moldova iubită, către poporul românesc întreg.

Și evenimentele ce s-au desfășurat la începutul anului 1918 au dovedit că „blocul moldovenesc” a știut să ducă cu înțelepciune cârma destinului Republicii Moldovenești.

Acestui „bloc moldovenesc” i se datorește Unirea de la 27 martie 1918.

Tâlcul condițiilor

Dar venirea de la 27 martie 1918 a fost făcută în împrejurări internaționale excepționale, în duhul „lozincelor” revoluționare. De aceea revoluționarii din Sfatul Țării trebuiau să ceară garantarea unor postulate căpătate de la revoluție, între care REFORMA AGRARĂ era cea mai de seamă cucerire a ostașilor moldoveni, în unanimitatea lor săteni.

Că între cele 11 condițiuni ce însoțesc Unirea de la 27 Martie se văd, în unele din ele, și anumite îngrădiri pentru puterea centrală, lucrul este explicabil când în fruntea guvernului central în acea epocă era reprezentantul latifundiarilor, un conservator-reacționar, care nu

inspira suficiente garanții pentru revoluționarii chiar din „blocul moldovenesc”.

Când sufletele se apropie

Dar după votarea unirii, Sfatul Țării procedează la alegerea a doi reprezentanți ai săi în guvernul central, în persoana d-lor Ion Inculeț și dr. Daniil Ciugureanu.

De asemenea, își formează noua echipă de directori, un fel de guvern local cu largi atribuții administrative, financiare.

Dar grija de căpetenie a Sfatului Țării era reforma agrară. De aceea alcătuește neîntârziat o „comisie agrară” în compunerea căreia intră cei mai aleși membri ai „blocului moldovenesc” în frunte cu d-nii A. Crihan, Gh. Năstase, M. Minciună [22, p. 4], Oșoianu și alții.

În tot cursul verii, comisia agrară a lucrat cu multă grijă pentru îndestularea sătenilor cu pământ, așa cum li se făgăduise din primele zile ale revoluției.

Dar în comisia agrară, ca tehnician, a lucrat și marele savant și bun român, profesorul Gh. Murgoci. Aici, în această comisie agrară, care făurea viitorul țărănimii române din Basarabia, sufletele s-au apropiat, s-au înțeles frățeste. Și legea agrară fu elaborată după gândul înflăcărat al tinerilor revoluționari din blocul moldovenesc, dar sub cumpănita îndrumare și supraveghere a savantului român Gh. Murgoci. Sătenii, mulțimea populației dintre Prut și Nistru, încrezători în opera comisiei agrare, vedea împlinită cea mai de seama a lor dorință – să aibă pământ. Între timp, în România se procedează de asemenea la împrumutarea țărănimii, un semn și mai vădit că România de mâine nu va mai fi a latifundiarilor, cum se temeau revoluționarii din Sfatul Țării, care au condiționat unirea de la 27 martie.

Școala se normalizează cu repeziciune, biserica își recapătă limba înțeleasă de mulțimea românilor de la sate. Se introduce limba română și în justiție.

Și astfel, pe nesimțite, Basarabia, pe care străinii și înstrăinații o socoteau autonomă, devine trup din trupul pământului românesc, așa cum a fost veacuri în urmă.

Cu cât se înstăpânea limba și spiritul româ-

nesc în instituții, în societate, cu atât sufletele românești se înțelegeau mai bine, mai hotărâte să fie unul nedespărțit.

Dar când, prin octombrie 1918, Ardealul flutură steagul național și-l înălță biruitor pe tot întinsul strămoșescului pământ, când oștirea românească se așează în Bucovina, licări în sufletele luptători din Basarabia, ideea unității poporului român, se arătară în mintea lor ființa Statului național unitar.

Din luna mai, Sfatul Țării își încheiase lucrările și deputații erau răspândiți prin satele românești. Cărturarii lucrau din răspuțeri la adâncirea naționalizării așezămintelor. Mai ales consiliul de directori prezidat cu mult tact, dar și cu hotărâre, de d. doctor Cazacu, lichidează rând pe rând instituțiile „locale”, care erau o piedică la o desăvârșită unificare administrativă, financiară. Se netezea drumul pentru o desăvârșită contopire a Basarabiei cu statul român unitar.

Erau desigur și rezistențe, organizate mai ales de funcționarii ruși rămași pe la unele instituții, care își vedeau periclitată situațiile și din cauza necunoașterii limbii, dar și din miopia lor, din încăpățânata neînțelegere a vremurilor noi, răsărite și pentru românii din Basarabia. Printre ei se rătăcea și câte un „democrat”, care se îngrijea de soarta viitoare, nu atât a „democrației”, cât de soarta sa, prea fericită, vertiginos oferită de vremea democrației destrăbălate.

Rândurile celor hotărâți să desăvârșesc însă unirea creștea. Corpul didactic, clerul, slujbașii băștinași vedeau că străinismul se menține prin instituții numai datorită acestei „autonomii”, rezultat al condițiilor unirii de la 27 martie.

Și astfel, multe directorate din Basarabia s-au văzut în neputință de a activa fără sprijinul efectiv al ministerelor centrale. Încetul cu încetul, multe dintre „condițiunile unirii” cădeau în desuetudine prin forța împrejurărilor ce se creau peste voința unora, peste calculele celor ce ar fi voit să se prelungească starea aceasta, pentru ei plină de profituri.

Însă, în noiembrie 1918 Bucovina, ca și Ardealul întreg, clocotea de strigătele însuflețite ale Românilor, care cereau unire, unire frățescă, desăvârșită.

Câțiva soli ai Basarabiei, printre care Pan Halippa, Grigore Cazaciu [23, p. 69-70] și alții, se îndreptară spre meleagurile bucovinene și ardelene, tocmai în această înălțătoare lună – noiembrie. În Bucovina ca și în Ardeal, solii Basarabiei au pătruns tâlcul vremii, al înălțătoarei vremi de unire și frăție a poporului român. Acolo li s-a înfățișat întreg, nedespărțit poporul și pământul românesc, care trebuia să alcătuiască România, România mare.

Întorși la Chișinău, solii Basarabiei împărtășiră prietenilor luptători înălțătoarele clipe trăite în Bucovina și Ardeal, le tălmăciră gândul ce-i stăpânește pe toți românii, acum când vremea le oferă cel mai bun prilej de a se uni cu toții, ca să alcătuiască un singur stat național, puternic, chezaș al apărării vecinice a unirii înfăptuite.

Ochii se umeziră de lacrimi de bucurie, sufeletele se înălțară, și într-o clipă se înțeleseră ce trebuie să facă și ei pentru desăvârșirea unirii.

Se convocă „prezidivnul” Sfatului Țării. În lipsa președintelui, d. Pan Halippa vicepreședintele, d. Ion Buzdugan secretarul Sfatului Țării, convocată pe deputații parlamentului local, la o sesiune extraordinară. În același timp se îngrijiră ca legea agrară să fie pusă la punct, pentru ca să poată fi votată de Sfatul Țării.

În câteva zile, deputații din „blocul moldovenesc” se adunară la Chișinău, pentru ca și cu acest prilej să răspundă la chemarea tainică a sângelui, la porunca clipei hotărâtoare. În entuziasmul acesta unanim al „blocului moldovenesc”, cei rătăciți văzură zadarnică orice încercare de a temporiza măcar hotărârea luată ca să voteze legea agrară și unirea desăvârșită, neprihănită.

Convocat ca să prezideze ședința extraordinară a Sfatului Țării, Constantin Stere [24, p. 1] anunță telegrafic că nu se poate prezenta ca să-și îndeplinească sarcina de președinte al Sfatului Țării, de aceea roagă să se aleagă alt președinte.

La 27 noiembrie deputații Sfatului Țării se prezintă în ședință, majoritatea zdrobitoare constituindu-o cei din blocul moldovenesc. Procedându-se la alegerea biroului, d. Pan. Halippa este ales președinte, d-nii Vasile Bârcă [25, p. 3] și Gh. Buruiană – vice-președinți, iar pe lângă

cei 2 secretari vechi – d. Ion Buzdugan [26, p. 59-60] și D. Epure, se mai alege încă un secretar, d. profesor Andrei Scobiola, care a contribuit în anul 1917 la încheierea și organizarea ostașilor români din armata rusă, aflată pe frontul Moldovei.

Raportor al legii agrare a fost desemnat d. Anton Crihan. După ce se citește textul legii agrare, și se aduc mici modificări, deputații Sfatului Țării votează în unanimitate scumpă inimii lor și țărănimii românești legea agrară.

După aceasta, președintele Sfatului Țării, d. Pan. Halippa rostește un impresionant discurs, ascultat cu evlavie de blocul moldovenesc. La sfârșitul cuvântării președintelui, glasuri tumultuoase răsunară în sala istorică a Sfatului Țării: „vrem unire desăvârșită cu frații noștri, vrem o singură Românie Mare”.

Unanimitatea deputaților a votat declarațiunea de unire fără condiții, care era ultimul act de mare valoare istorică, de adânc sens național al Sfatului Țării, al acestui corp legiuitor al Basarabiei, care, pe temeiurile vremii revoluționare, era singurul în drept să pecetluiască soarta poporului românesc dintre Prut și Nistru. Slavă „blocului moldovenesc” din Sfatul Țării, care a răspuns cu atâta curaj și înțelegere, la 27 noiembrie 1918 la înalta chemare a sfintei porunci, votând declarațiunea următoare: „În urma unirii cu România a Bucovinei, Transilvaniei, Banatului și părților ungurene, locuite de Români, în hotarele de la Nistru până la Tisa, Sfatul Țării declară că RENUNȚĂ LA CONDIȚIILE UNIRII, STABILITE ÎN ACTUL DE LA 27 MARTIE 1918, fiind convins că în România tuturor Românilor regimul curat democratic va fi asigurat.

SFATUL ȚĂRII, până la adunarea constituantă a tuturor românilor, care se va alege pe baza votului universal, după ce a rezolvit chestia agrară, după nevoile și cererile populației, ANULEAZA CELEL-ALTE CONDIȚIUNI DIN ACTUL DE UNIRE de la 27 martie 1918, ȘI DECLARĂ UNIREA BASARABIEI FĂRĂ CONDIȚIUNI ÎN ROMÂNIA MARE”.

Dacă la 27 martie 1918 s-au vărsat lacrimi de bucurie pentru că se regăseau frați cu frați, la

27 noiembrie 1918 lacrimile vărsate erau mărturie că acești frați s-au unit pe vecie.

Acesta era sensul votului, de la 27 noiembrie 1918 a Sfatului Țării, care a înlăturat unele piedici ce se puteau ivi încheșării Statului român unitar.

Astăzi, când se împlinesc douăzeci ani de la unirea fără condiții a Basarabiei, ne răsare înțelept chipul făuritorului României întregite – Regele Ferdinand I [27, p. 3], Căruia cu evlavie neamul întreg i se închină, pentru marea Lui faptă și sfântă moștenire lăsată Aceluia Care întărește, consolidează și ridică astăzi România, chezașuindu-i dăinuirea în veacuri [28, p. 13].

Răsare în bronz la Chișinău chipul întregitorului de țară – Regele Ferdinand

Recunoscătoare pentru că două decenii și ceva în urmă a fost smulsă din ghearele armatei ruse anarhizate, DE OȘTIREA REGELUI FERDINAND I, Moldova de la Răsărit Îl proslăvește vecinicindu-I amintirea prin chipul în bronz ce-l ridică azi [29, p. 1, 3, 4]. Răsare în bronz la Chișinău chipul de țară întregitorului Rege Ferdinand I, pe locul unde la 1920 – într-o zămbitoare zi de mai – întreaga suflare românească a Basarabiei a trecut în fața Aceluia Care venise să îmbrățișeze cu ochii Lui blânzi, să cuprindă cu dragostea Lui caldă partea aceasta de Răsărit a țării, care L-a mângâiat în clipele cele mai tragice ale vieții Sale regești.

Tragedia lunii martie 1918

Aceiași armată rusească, anarhizată, care în Basarabia prefăcea în scrum satele pe unde trecea, părășia frontul de luptă, lăsând la propriile puteri și mijloace de luptă armata română. Germanii, profitând de aceste împrejurări, impun României pace separată, condițiile căreia se cunosc, în ceea ce privește hotarele viitoare. Regele Ferdinand I, cu întreaga Augustă familie trăia clipele cele mai tragice ale vieții.

„Era într-o Duminică (3 mai 1918) într-o modestă catedrală din Iași. Toate privirile sunt îndreptate spre Regele Ferdinand I, care singur își îndreaptă privirile spre Altar, dar parcă toți curtenii s-au adunat ca să adore pe Rege și Regele pe Dumnezeu. În acele zile de groază ale

iernii anului 1918, în biserica din Iași, situația era mișcătoare. Regele Ferdinand I îngenunchat în fața Altarului, părea ca prăbușit într-o dureroasă meditație, de la început până la sfârșitul slujbei sfinte. Nu făcea nici o mișcare. Imobil, cu fruntea în mâini, acoperit de o largă mantie ce-i cădea în falduri până peste călcâie. În picioare, înapoia Lui, doi ofițeri aghiotanți, nemișcat ca două statui, păreau că veghează un mort, și toată asistența compusă numai din oamenii sărmani și umili, își ațintea ochii pe acest grup jalnic, care purta pe umeri povara țării și răspunderea viitorului ei”.

În aceste dureroase zile ale lunii martie mângâierea veni de la Chișinău, unde Sfatul Țării, datorită activității blocului moldovenesc, proclamă la 27 martie st.v. Unirea Basarabiei la Patria Mumă.

Buna vestire

Cel dintâi gând al Sfatului Țării – îndată după votarea Unirii – fu îndreptat către Regele Ferdinand, căruia îi aduse *buna vestire* o telegramă pornită de la Chișinău.

Acestei telegrame a Sfatului Țării, Regele Ferdinand îi răspunse plin de bucurie și nădejde:

„Cu adâncă emoție și cu inima plină de bucurie am primit știrea despre importantul act ce s-a săvârșit la Chișinău. Sentimentul național ce se deșteptase atât de puternic în timpurile din urmă, în inimile Moldovenilor de dincolo de Prut, a primit prin votul înălțător al Sfatului Țării, o solemnă afirmare.

Un vis frumos s-a înfăptuit.

Din suflet mulțumesc bunului Dumnezeu că mi-a dat, în zile de restriște, cu o dulce mângâiere să văd după o sută de ani pe foștii basarabeni revenind iarăși la Patria Mumă. Aduc prinusul meu de călduroase mulțumiri domnilor voastre și Sfatului Țării, ale cărui patriotice eforturi au fost încoronate de succes.

În aceste momente solemne și înălțătoare pentru Patrie, de aci înainte comună, vă trimit la toți cetățenii din noua Românie de peste Prut, regescul meu salut înconjurându-vă cu aceeași inimoasă și caldă iubire părintească”.

Solii Unirii la Iași

Peste trei zile, solii Sfatului Țării se prezintă

la Iași, ca să înmâneze Regelui Ferdinand I actul unirii [30, p. 97-99].

La banchetul oferit cu aceasta ocazie, Regele Ferdinand I, rostește cuvinte calde, pline de îmbărbătare pentru toți:

„Vă salut azi pe voi, frați de dincolo de Prut. Voi sunteți aceia cari ați înțeles sentimentele ce de mult dormeau în inimile fraților noștri moldoveni ai Basarabiei: l-ați înțeles așa de bine, că azi putem vorbi unii cu alții și ca frați, și ca prieteni. Sărbătorim astăzi înfăptuirea unui vis, care de mult zăcea în inimile tuturor Românilor de dincolo și de dincoace de apele Prutului. Din graniță ați făcut punte, unindu-vă cu Țara Mumă. Și de aceia vă zic «bine ați venit între noi».

V-ați alipit în timpuri grele pentru Țara Mumă, ca un copil tânăr, însă cu inima curat românească.

Salutăm în voi o parte frumoasă a unui vis care niciodată nu se va șterge. De aceea azi ridic paharul Meu în sănătatea fraților noștri, îmbrățișați de mine cu aceeași căldură a dragostei părintești.

Trăiască copilul cel mai mic, dar poate cel mai voinic al României-Mume”.

Cuvintele aceste „părintești” ale Regelui Ferdinand I, rostite delegaților Sfatului Țării, atenția deosebită acordată în zilele cât a stat la Iași, legară și mai adânc pe basarabeni de Regele lor, care pe lângă altele era și un iubitor al țărânimii, căreia solemn îi făgăduise înzestrarea cu pământul pe care cu viteazul său sânge a știut să-l apere.

Și, precum Regele Ferdinand I și-a ținut regeasca făgăduință pentru ostașii lui, căroră El cel dintâi le dădu o parte din Domeniile Coroanei, tot așa a împrumutat și pe țărâni din Basarabia, căroră li se atribuiră 1.498.916 hectare.

Regele Ferdinand I vizitează Basarabia

Pământul sfânt al lui Ștefan Vodă, cu cetățile de pe Nistru, îl chema pe Regele întregitor de neam și țară.

Întâi cercetează partea de Nord, unde, la 18 mai calcă pe urmele voievodale din Cetatea Hotinului.

Apoi vizitează Bălții, în bucuria și aclamațiile țărânimii românești de El împrumutat.

De la Bălți se îndreaptă spre Chișinău, în tot parcursul drumului fiind întâmpinat de moldoveni cu zâmbete și flori

Joi, 20 mai, de dimineață, trenul regal, în uralele mulțimii și sunetele muzicii militare, intră în gara Chișinău [31, p. 128-137].

La Catedrală se oficiază un *Te-Deum*, după care Regele Ferdinand I, Regina Maria și A.S. Regală Principesa Elisabeta se îndreaptă pe jos spre piața din fața Mitropoliei, unde are loc defilarea.

Pe locul unde, la 1920 Regele Ferdinand I a urmărit cu ochii plini de bucurie defilarea vitezei sale armate, a tineretului școlar și a țărânimii, răsare azi chipul Său în bronz, ca un simbol al veșniciei stăpâniri românești aici, în partea de Răsărit a străvechiului nostru pământ.

Trec în fața Biruitorului lor Rege generali încărcăți cu gloria biruințelor de la Mărăști și Mărășești, urmați de oastea – chezașia de totdeauna a dăinuirii noastre pe aceste plaiuri voievodale.

Ochii Regelui scânteiază de mândrie, aceeași ochi care în biserica Iașilor anului 1918 se rugaseră cu lacrimi pentru biruința României.

Rând pe rând se înșiră tineretul școlar, primarii, gloatele voioase de săteni, pe care Regele lor, Regele țărănilor îi urmărește cu dragoste părintească.

Niciodată Chișinăul n-a fremătat de atâta bucurie, ca în ziua aceea de mai, 1920, când întregitorul de țară Regele Ferdinand I a mângâiat cu părinteasca lui privire mulțimea venită să-i expună, dragostea, devotamentul, recunoștința sa nemărginită.

Cuvintele înțelepte rostite de Regele Ferdinand I la banchet, la recepție, la serbarea culturală, au rămas adânc întipărite în sufletele celor ce L-au ascultat.

Iar după ce vizita regală s-a încheiat, iar tronul ducea pe Augustii oaspeți spre alte orașe ale Basarabiei, Chișinăul urmări cu ochii plini de lacrimi de bucurie pe Acela care, la 1918 îl salvă de pârjolul armatei ruse anarhizate, trimițând oastea Sa mântuitoare.

Regele Ferdinand I-iu a doua oară la Chișinău

Avea Regele Ferdinand I o deosebită dragoste părintească pentru Moldova aceasta de

Răsărit, care cea dintâi îi vesti împlinirea strămoșescului vis al unirii.

De aceea, când I se ivi un nou prilej de drum spre Chișinău, se grăbi să-l viziteze.

Era deschiderea expoziției din Septembrie 1925.

Martți, 8 septembrie Regele Ferdinand I împreună cu Regina Maria și întreaga Augusta familie regală sosiră la Chișinău, în unanima bucurie a tuturor cetățenilor.

Măreața expoziție din Chișinău umplu de bucurie domneasca inimă care așa de mult prețuia pământul acesta al Moldovei dintre Prut și Nistru, străjuit de cetățile vechi moldovenești Hotinul, Soroca, Cetatea Albă.

Cu prilejul unui banchet, la cuvântarea d-lui general V. Rudeanu, comandantul Corpului III armată, Regele Ferdinand I rosti următoarele cuvinte simbolice:

„Stați aci la un post de încredere căci sunteți strajă pe granița de Răsărit a țării, strajă neclintită, pusă aci după victoriile vitezei noastre armate, pe pământul stăpânit cu mari jertfe de Voevozii mari ai vechei Moldove, strajă a cetăților și orașelor lui Ștefan cel Mare, ai cărui pâr-călabi erau apărătorii pământului strămoșesc pe hotarul Nistrului, de la Hotin la Cetatea Albă”.

Acestea au fost ultimele cuvinte rostite de Regele Ferdinand I pe pământul sfânt al Voievozilor Moldovei.

În fața chipului de bronz ce răsare astăzi, Moldova de Răsărit încredințează pe Acela Care stă dovadă neclintită a stăpânirii vecinice românești pe aceste țărâmurii voievodale, că norodul întreg românesc stă strajă pământului strămoșesc pe hotarul Nistrului, căci este condus de un Rege tânăr, care după pilda întregirii poporului și a pământului românesc de Augustul Său părinte înfăptuite, întregește sufletul, întărește Țara, pentru că, astfel întărită, să dăinuiască în veacuri [32, p. 11].

Note și referințe bibliografice:

1. Boga, Nida. *Voshopolea*. Transpunere în limba română [și *Nida Boga – un poet homeric (1886–1974)* de Hristu Cândroveanu, Editura Fundației Culturale Aromâne „Dimândarea Părintească”, București, 1994 [206 p.], p. 6: „Cea mai valoroasă lucrare a lui Nida

Boga, o adevărată capodoperă, unică în ansamblul literaturii noastre, rămâne însă, bineînțeles, *Voshopolea*, epopeea în sonete, în grai aromân, tipărită pentru prima oară, aproape în întregime în antologia *Un veac de poezie aromână*, la Editura Cartea Românească, în anul 1985. O impresionantă reconstituire a vieții și civilizației, culturii aromânilor din Moscopole, oraș ce a înflorit în sudul Albaniei de astăzi, în secolele XVII-XVIII, pe care poetul numește în epopeea sa *Voshopole*, spre a-i sublinia mai bine latinitatea, ca așezare întemeiată de oierii aromâni”.

2. Guzun, Vadim; Preutu, Cristina (eds). „*Macedoneanul*” *Nida Boga în dosarele Securității: documente, 1959–1974*. Prefață: Maria Pariza (Centrul pentru Studii Regionale și Pluraliste „Transilvania”). București: Mediadocs Publishing (Seria „Afaceri Orientale”. Vol. 22), 2017 [352 p.], *passim*.

3. Dascăl, Octavian. *Leonida Boga: arhivistul, „macedoneanul”, „voshopoleanul”*. În: „*Archiva Moldaviae*” (Iași). An. IX, 2017, p. 299-338.

4. Colesnic, Iurie. *Basarabia necunoscută*. Chișinău: Museum, 1997, Vol. 2 [286 p.], p. 66.

5. **Un veac de poezie aromână*. Introducere și prezentarea autorilor: Hristu Cândroveanu. Ediție și note: Kira Iorgoveanu. Transpuneri: Hristu Cândroveanu, Kira Iorgoveanu. București: Editura Cartea Românească, 1985 [498 p.], p. 246 [întreaga prezentare: p. 245-247; *Voshopole* epopee în sonete (Transpunere de Hristu Cândroveanu): p. 249-342].

6. **Figuri contemporane din Basarabia* [Prefață: N. Dunăreanu]. Chișinău: Editura „ARPID”, 1939 [XXI+160 p.], p. 15.

7. **Un sfert de veac în slujba culturii. Sărbătorirea unui bun român de către Regionala Fundațiilor Regale Chișinău*. În: „*Universul*” (București). An. 54, nr. 319, 19 noiembrie 1937, p. 12 („D. prof. L.T. Bega a venit în Basarabia acum 20 de ani ca profesor și director al arhivelor statului, militând intens și devotat în slujba ideii naționaliste și mai ales a ideii pentru unirea suflutească.

Român macedonean, d. L.T. Boga a reușit să imprime în școală și în ziaristică îndemn de trezire a conștiinței românești.

În fruntea vechei asociații «Astra Basarabiei», tot în calitate de vice-președinte, alături de marele naționalist moldovean Ion Pelivan, a adus neprecupețit aport de muncă”).

8. Colesnic, Iurie. *Chișinăul nostru și vraja neuitării*. Chișinău: f.e. (Biblioteca Municipală „B.P. HAS-DEU”), 2018 [632 p.] p. 412.

9. **Solemnitățile de la Chișinău. Desvelirea bustului lui Alexandru Donici*. Inaugurarea noului local al liceului „Donici”. A luat parte la solemnitate și d. ministru dr. Angelescu. În: „*Universul*”. An. 53, nr. 166, 18 iunie 1936, p. 12 – alături de profesorul Nicolae

Popovschi, despre personalitatea celui omagiat a vorbit – circumstanțind rolul Liceului după Unire – și directorul Leon T. Boga, care a concluzionat: „Acum 100 de ani, Alexandri Donici a plecat din Basarabii ca să tipărească la Iași, nemuritoarele lui opere. Bronzul nu trebuie să ne vorbească și mai mult.

În mintea voastră, dragi copii, Alexandru Donici să fie cuib de înțelepciune.

Am retipărit fabulele lui ca să-i aducem prinos de recunoștință și să împospătăm memoria Basarabiei pentru basarabeanul Donici”.

10. *,*Ziare și reviste basarabene în epoca Unirii*”. Conferința d-lui profesor D. Munteanu-Râmnic la Ateneul Român. În: „Neamul românesc” (București). An. XXXI, nr. 7, 11 ianuarie 1936, p. 1.

11. Boga, L.T. *Basarabia – străvechiu pământ românesc*. În: „România” (București). An. II, nr. 419, 31 iulie 1939, p. 6.

12. Boga, A. [Sic!] T. *Unirea Principatelor române, românismul în Basarabia și planurile de unificare ale administrației țariste*. În: „Universul”. An. 45, nr. 17, 22 ianuarie 1927, p. 3.

13. Boga, L.T. *Unirea Basarabiei*. – Conștiința politică românească a Basarabiei înaintea unirii, confirmată de mărturiile oficiale rusești. – Unirea de la 1918 este rezultatul acestei conștiințe politice românești a Basarabiei. În: „Universul”. An. 45, nr. 83, 10 aprilie 1927, p. 1.

14. În martie 1928 s-a depus la Camera un proiect de lege „ce este o manifestare a recunoștinței naționale pentru acei fruntași basarabeni cari acum 10 ani, trecând prin mari pericole și greutăți, au organizat Basarabia românească și apoi au votat alipirea cu Patria-mumă, după un veac și mai bine de stăpânire rusească”; respectiv, se comentează în oficiosul bucureștean național-liberal, „Acest mare act național se datorește în mare parte patriotismului luminat al foștilor deputați români din Sfatul Țării Basarabiei și membrilor guvernelor autonome ale aceste părți de Țară, cari au cerut și votat cu tot entuziasmul alipirea necondiționată a Basarabiei la Patria-mamă. Datorită acțiunii acestor luminați fruntași Basarabeni idealul visat de atâtea generații se realizează și se face primul pas spre unirea tuturor Românilor într-o singură țară” – **Recunoștința Țării*. În: „Viitorul” (București). An. XX, nr. 6.022, 16 martie 1928, p. 1; vezi, de asemenea, **Împroprietărirea foștilor deputați ai Sfatului Țării din Basarabia*. În: „Viitorul”. An. XX, nr. 6.036, 1 aprilie 1928, p. 7: „Iată textul legii pentru împroprietărirea foștilor deputați din Sfatul Țării, precum și foștilor membri ai guvernelor autonome ale Basarabiei, care au înfăptuit Unirea Basarabiei cu țara mamă, așa cum a fost promulgată prin «Monitorul Oficial» de astăzi: Art. 1. Foștii deputați în Sfatul Țării, precum și foștii membri ai guvernelor Basarabiei autonome, cari au

înfăptuit Unirea, se împroprietăresc, cu prețul de expropriere, din rezervele de pământ ale Statului în Basarabia, inclusiv cele prevăzute la art. 44 din legea agrară basarabeană, cu câte un lot de pământ în întindere de 50 ha fiecare. Art. 2. Aceste împroprietăriri se vor face într-o singură dată, pe baza unei liste de îndreptățiți, întocmită de Ministerul Agriculturii și Domeniilor, care este însărcinat cu executarea prezentei legi”.

În privința aplicării legii, vezi și controversele – minate de oportunism politicianist – din epocă: **Împroprietărirea foștilor deputați basarabeni din Sfatul Țării*. Foștii deputați basarabeni s-au adresat șefilor de partide. În: „Universul”. An. 47, nr. 40, 18 februarie 1929, p. 6.

15. Boga, A. [Sic!] T. *Jubileul Unirii Basarabiei*. În: „Universul”. An. 46, nr. 41, 19 februarie 1928, p. 8.

16. L.T.B. [Boga]. *Pentru făuritorii unirii sufletești*. În: „Universul”. An. 46, nr. 99, 30 aprilie 1928, p. 4.

17. Într-o *Notă informativă* (datată 20 noiembrie 1959, semnată de sursa „Vlaicu”) se arată și: „Venind vorba de Sfatul Țării, BOGA a continuat: «Am fost cercetat și eu în legătură cu Sfatul Țării, am fost chemat la o comisie militară din 1947 și am fost întrebat unde sunt actele originale și ștampilele de la Sfatul Țării, fiindcă eu trebuia să știu, deoarece am fost directorul Arhivei de Stat din Basarabia. Le-am răspuns că nu știu, că pot să știe FRĂȚIMAN, DAMASCHIN și alte câteva nume de morți pe le-am dat.

Nu m-au crezut și m-au chemat iarăși și le-am dat același răspuns. Eu aveam însă ștampile și acte în copie, dar nu voiam să le dau.

A fost chemat și Ion PELIVAN în această problemă și el m-a felicitat pentru felul în care am întors chestiunea cu numele morților.

Până la urmă nu știu ce-au făcut, mi se pare că au găsit pe la Ministerul de Interne originalele actelor, dar numai o parte. Mai târziu, însă, de frică, am luat și le-am predat Arhivelor Statului din București actele ce le posedam eu și cu ștampilele originale. Fostul director al Arhivelor Statului, cu care m-am întâlnit, mi-a comunicat că stau acolo, la Arhive, bine puse și că nimeni nu știe încă de ele.

Am la mine toate documentele importante cu privire la românitatea Basarabiei, pe care le-am publicat în decursul anilor și le păstrez, deoarece n-au fost înregistrate la Arhivele Statului.

Unul dintre vecinii mei, macedonean și el, îmi spunea într-o zi că nu e bine să le păstrez, că e mai bine să le predau, dar eu i-am răspuns că, din moment ce au fost publicate la vremea lor, ce importanță are dacă se află la mine»” – Guzun, Vadim; Preutu, Cristina (eds.). *op. cit.*, p. 60.

18. L.T.B. [Boga]. *26 Ianuarie 1918. Intrarea armatei române în Chișinău*. În: „Curentul” (București). An.

11, nr. 3.587, 27 ianuarie 1938, p. 6.

19. Boga, L.T. *Unirea Basarabiei 9 Aprilie 1918 – 9 Aprilie 1938*. În: „Curentul”. An 11, nr. 3.660, 10 aprilie 1938, p. 1.

20. **O manifestație românească în Capitala Basarabiei*. – 25 de ani de la apariția ziarului „Cuvânt Moldovenesc”. Un omagiu adus d-lui Stelian Popescu. În: „Universul”. An 55, nr. 9, 10 ianuarie 1938, p. 8: „D. prof. L.T. BOGA, președintele Asociației presei române din Basarabia, inițiatorul comemorării, a spus: «Asociația noastră a socotit ca o datorie de onoare ca această zi să nu treacă nerelevantă. Asociația noastră a ținut să elogieze pe luptătorii naționaliști de la Unire și pe acei ceri au căzut în aceste tranșee de luptă națională

Cuvânt Moldovenesc n-a fost numai o gazetă, ci a întruchipat toate gândurile românești. Avea birou juridic, cultural, culegeri de poezii și cântece românești, pe care le împărția în moldovenime pentru a ține trează conștiința trecutului. Editează abecedarul mitropolitului Gurie. Ziarul este condus 3 ani de bătrânul N. Alexandri. De la 2 Aprilie 1917 trece sub redacția d-lui Pan. Halipa în care timp scriu părintele Moța și Bornemiza aflați aici în fruntea ardelenilor luptători pentru Unire. Dela 1920 ziarul trece sub conducerea *Astrei Basarabene* înființată de d. prof. Onisifor Ghibu»”.

21. **Înmormântarea naționalistului basarabean Vasile Țanțu*. În: „Universul”. An. 54, 4 februarie 1937, p. 3 – în numele Fundației Culturale Regale „Principele Carol”, Leon T. Boga (vicepreședinte al Regionalei Chișinău) „vorbește despre modestia defunctului care, cu toate înfăptuirile aduse Basarabiei, a ținut să se retragă din văltoarea vieții orășenești la țară, în mijlocul țăranilor, fără a se preta la distincțiuni și onoruri”.

22. **Moartea lui Mihail Minciună fost deputat în Sfatul Țării*. În: „Adevărul” (București). An. 49, nr. 15.668, 11 februarie 1935, p. 4: la catafalcul acestuia (1885–1935) – „unul din vechii luptători ai românismului din Basarabia. În timpul stăpânirii rusești a luat parte la toate manifestațiunile naționale și a colaborat la diferitele ziare românești și reviste ce au apărut în provincia transpruteană” –, a rostit o cuvântare și L.T. Boga, „în numele *Astrei* și al ziarului *Cuvânt Moldovenesc*”.

23. Despre acesta (1892–1959) – fost membru al Sfatului Țării și fost rezident regal al Ținutului Nistru –, profesorul Boga i-a spus sursei „Vlaicu Petre”: „Înmormântarea a avut loc la cimitirul *Reînvierea*, lângă Obor, și a fost foarte multă lume de față, cca 250 de persoane. *O adevărată manifestație românească* (subl.n.).

Au slujit 10 preoți și m-am văzut la înmormântare cu Gherman PÎNTEA, Ion BUZDUGAN, Constantin ROȘCA, Demir APOSTOLESCU (fost viceprimar al Chișinăului), avocat MARCHETI Haralambie, Anibal GHEORGHIU, Anibal DOBJANSCHI (fost primar al Chișinăului), Alexandru JEMĂNEANU, profesor

CURUMGIU, Elefterie SINICLIU, dr. LISIEVICI, fost director al Sănătății în Guvernământul Basarabiei, Vasile ROȘCA, colonel DUMITRU, profesor E. ORZA, dr. ANDREESCU și mulți alții, pe care nu pot să-i memorez acum.

Ce să spun, aproape toată vechea Basarabie venise să manifesteze la mormântul răzeșului Grigore CAZACLIU.

(...) Puteai vedea Chișinăul de pe vremuri, de prin 1939, adunat la o serbare națională, toți măhniți în fața morții, dar bucuroși că se văd, că-și pot transmite nădejdi pentru un viitor mai bun, în care cred toți cu fermitate” – Guzun, Vadim; Preutu, Cristina (eds.). *op. cit.*, p. 69-70.

24. Într-un articol-sinteză, acesta era socotit drept „fascinatorul masselor țărănești din Basarabia, profesorul Constantin Stere” – L.T. Boga, *Evoluția spiritului politic în ultimul deceniu*. Cronica basarabeană. În: „Curentul”. An. XI, nr. 3.587, 27 ianuarie 1938, p. 1.

25. În noiembrie 1937, acesta (1884–1949; subsecretar de Stat la Ministerul de Interne), prezent la ceremonia dezvelirii, la Orhei – a fost prezent și „prof. L. Boga, din partea fundațiilor culturale regale” – a monumentului domnitorului Vasile Lupu, avea să spună, între altele: „Precum odinioară, românii se aflau uniți în jurul Scaunelor domnești, tot astfel noi să stăm azi strâns uniți în jurul iubitelui nostru Rege, căruia, de aci de la Nistru, îi transmitem întregul nostru devotament, dragoste nețărmurită și mai ales, făgăduiala noastră de a fi strajă la hotare până la sacrificiul vieții” – **Solemnitatea desvelirii monumentului lui Vasile Lupu la Orhei*. Asistența. Cuvântările rostite. În: „Curentul”. An. X, nr. 3.511, 8 noiembrie 1937, p. 3.

26. În *Nota informativă* menționată (vezi *supra* 17), „Macedoneanul” îi spune sursei respective: „A fost la mine Ion Buzdugan [1887–1967], poet, pensionar actual [membru] al Uniunii Scriitorilor, [ca] să-mi citească niște traduceri din limba rusă. I-am citit versurile foarte frumoase, cu mult conținut, dar nu pot fi publicate, nu sunt pe linia regimului actual și cred că nu va găsi pe nimeni să le publice.

Am discutat cu el multe din trecut. I-am amintit și eu de cele 50 ha de pământ, cu care a fost improprietar în vremea unirii Basarabiei, ca răsplată că a semnat Actul Unirii” – Guzun, Vadim; Preutu, Cristina (eds.). *op. cit.*, p. 59-60.

27. La decesul regelui Ferdinand, Leon T. Boga avea să scrie: „S-a stins regele liberator! S-a dus cel dintâi Voevod al Basarabiei dezrobite și jalea s-a coborât pe plaiurile mândrului pământ românesc dintre Prut și Nistru.

S-a stins Regele țăranilor! Și țărănimea românească din Basarabia, care cea dintâi a simțit mângâierea părintească a Voevodului ei, și-a aplecat capul cernit spre pă-

mânt, rostind cuvinte de binecuvântare pentru Cel ce a fost ocrotitor al țărănimii” – L.T. Boga, *Basarabia în do-
liu*. În: „Universul”. An. 145, nr. 171, 27 iulie 1927, p. 3.

28. Boga, L.T. *Douăzeci de ani dela unirea fără condiții a Basarabiei 27 Noembrie 1918 – 27 Noembrie 1938*. În: „România”. An. I, nr. 181, 29 noiembrie 1938, p. 13.

29. **Desvelirea stălatei regelui Ferdinand I la Chișinău, prilej de afirmare a solidarității românești*. În: „Curentul”. An. XII, nr. 3.957, 2 februarie 1939, p. 1, 3-4.

La punerea pietrei fundamentale a monumentului (28 martie 1938), avea să cuvânteze și profesorul L.T. Boga: „în numele Fundațiilor culturale regale Principele Carol regionala Basarabiei, în jurul căreia este grupată țărănimea moldovenească din această parte de răsărit a țării, în clipa aceasta când în pământul Basarabiei libere se așează hrisovul de recunoștință întregitorului de țară Ferdinand I, adăugăm nețârmurita recunoștință a acestei țărănime stăpână pe glia ei strămoșească și din vrerea Regelui pe care azi îl pomenim.

Rege întregitor de Țară, Rege ocrotitor de țărani, cu chipul Lui de bronz înălțat aici în preajma lăcașurilor sfinte, va aminti generațiilor viitoare, cât

de recunoscătoare trebuie să-i fie Basarabia, adevărata Basarabie românească. Și așa va fi pururea cât neamul nostru va dăinui aici” – D.T. *Solemnitatea punerii pietrei fundamentale a monumentului Regelui Ferdinand din Capitala Basarabiei*. Serviciul divin de la Catedrală, asistența, cuvântările rostite. În: „Curentul”. An. XI, nr. 3649, 30 martie 1938, p. 9.

30. Agrigoroaiei, Ion. *Iașii și Unirea Basarabiei cu România (27 martie/9aprilie 1918)*. Studii. Cu o prefață de Dumitru Vitcu și Ion Solcanu. București: Editura Junimea (Colecția *Historia Magistra Vitae*), 2018.

31. Grati, Aliona. „*Fiți bineveniți la noi în Chișinăul românesc!*” *Regele Ferdinand și Regina Maria în capitala Basarabiei*. În: „Dialogica”. Revistă de studii culturale și cultură. An. IV. Supliment la nr. 1, 2022. p. 128-137; vezi și Grițco, Ana. *Vizita regală la Chișinău (1920) – imagine și istorie*. În: „Tyragetia”. Serie nouă. An. XXIII, Vol. VIII, nr. 2, p. 349-355.

32. Boga, L.T. *Răsare în bronz la Chișinău chipul întregitorului de țară Regele Ferdinand*. În: „România”. An. II, nr. 247, 6 februarie 1939, p. 11.